

ЎЗБЕКИСТОН ШАРОИТИДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ СОҲАСИДА ТРАНСПОРТДАН ФОЙДАЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Жаббаров Отабек Гуламжанович

(Андижон машинасозлик институти “Транспорт воситалари
муҳандислиги” йўналиши 2-босқич талабаси)

Аннотация. Мақолада қишлоқ хўжалигида транспорт воситаларидан фойдаланишда самарадорликка эришиш истиқболлари, рақобат муҳити, транспортнига оид маълумотлар келтирилган.

Калит сўз. Рақобат, Транспорт, Хўжалик, Автомобиль, Ўғит.

Ҳар бир ривожланган давлат иқтисодиётининг аграр секторида ҳар бир турдаги ресурс бирлиги ҳисобига маҳсулот етиштириш ҳажмини кўпайтириш ёки маҳсулот бирлигини ишлаб чиқаришга ресурс сарфини камайтириш ушбу масаланинг негизини ташкил этади. Бугунги кунда ушбу масала эътибордан бирмунча четда қолиб кетмоқда, асосий масала маҳсулот етиштириш ҳажмини кўпайтиришга қаратилган, сарф қилинаётган ресурслар ҳажми, маҳсулот сифати, ишлаб чиқаришдан олинаётган якуний молиявий натижа кейинги ўринга суриб қўйилган.

Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида, хўжалик юриштирининг бундай ёндашуви ишлаб чиқариш самарадорлигига салбий таъсир кўрсатади. Шу боис, бугунги кунда барча турдаги ресурслар, шу жумладан, техника ресурсларидан оқилона фойдаланиш ҳисобига, улар сарфини камайтириш, натижада маҳсулот таннарҳининг арзон бўлиши ва пировард натижада маҳсулот ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга кўпроқ эътибор бериш лозим.

Шу ўринда алоҳида тўхталиб ўтиш жоиз бўлган яна бир муҳим жиҳат, хизмат кўрсатишни юқори савияда ташкил этиш, ташилаётган юк имкон қадар тез ва арзон таннарҳ ҳисобига етказилиши унинг асосий жиҳатларидан ҳисобланади. Кучли рақобатчилик муҳити бугунги кунда транспорт тизимида

кузатилаётган бир шароитда қишлоқ хўжалигида транспорт тармоқларидан самарали фойдаланиш алоҳида иқтисодий аҳамият касб этади.

Жумладан, мазкур соҳада етиштирилган маҳсулотлар айниқса хом-ашёларнинг тез бузилиши, сифат даражасининг пасайиш ҳолатларини инобатга оладиган бўлсак, самарадорликни ошириш масаласи етакчи омилга айланади.

Албатта, қишлоқ хўжалигида самарадорликни оширишда транспорт воситаларида етиштирилган маҳсулотларнинг асосий қисми қишлоқ жойларидан ташиб келтирилишини инобатга олсак, бу масаланинг ҳам аҳамияти ортиб боради. Мамлакатимизда ташилаётган юк айланмаларининг асосий қисми қуруклик траспорти ҳиссасига тўғри келиши маҳсулотнинг таннархи кўтарилиб кетиши ва унинг рақобатлашувига салбий таъсир этади.

Бугунги кунда қишлоқ хўжалигида транспорт воситалари билан биргаликда иш ҳайвонлари қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришидаги асосий воситалар таркибининг асосини ташкил этади. Яъни юк автомобиллари, трактор ва ўзиюрар шассилар ҳамда иш ҳайвонлари киради. Шу билан бирга юклар ҳам қўйидагича таснифланади, ҳажми ва оғирлигига кўра юклар транспортабелли (кичик ҳажмли, оғир) юклар ва кичик транспортабелли (катта ҳажмли, енгил) юкларга бўлинади. Дон, ўғит, қурилиш материаллари ва ҳоказолар биринчи гуруҳга: ҳашак, сомон, пахта, яшил озуқа ва ҳоказолар иккинчи гуруҳга киради.

Хўжаликда транспортнинг иш вақтидан фойдаланиш самарадорлигини оширишда уларнинг жисмоний ва маънавий жиҳатдан эскирганлиги, яъни нисбатан кўпроқ таъмирлаш ва техник хизмат кўрсатишни талаб этиши ҳамда ноқулай об-ҳаво шароитлари ҳам таъсир этишини ҳисобга олиш ҳам зарур. Қолаверса механизатор кадрлар билан таъминланиш даражаси ҳам бугунги кунда ўзига хос муҳим ўрин тутмоқда. Шу ўринда транспорт воситаларидан фойдаланиш самарадорлигини оширишнинг қўйидаги йўналишларига алоҳида эътибор қаратиш ҳам лозим:

1. Транспорт ишини ташкил қилишнинг илғор усулларини жорий этиш.

2. Иш вақтидан фойдаланиш коэффицентини ошириш (автомашина ва тракторларнинг икки бўлинмалари, уч бўлинмалари ишни ташкил қилиш).

3. Салт юришни йўқотиш.

4. Машинани кетаётганда ҳам, қайтаётганда ҳам юк билан таъминлаш.

5. Юкларни текис йўл бўйлаб узоқ масофаларга ташиётганда прицеплардан фойдаланиш (автопоездлар ташкил қилиш).

6. Транспортнинг график бўйича ишини тизимли равишда режалаштириш.

7. Автомобиль паркинги қулай майдончалар, машиналарга таъмирлаш корхоналари томонидан марказлаштирилган усулда хизмат кўрсатиладиган базалар билан босқичма-босқич бойитиш таъминлаш.

8. Юк ташиш таннариhini камайитириш.

9. Транспорт воситалари, самосваллар, ихтисослаштирилган машиналар (автоцистерналар, тягачлар, фургонлар, прицеплар) салмоғини ошириш.

10. Автомобиль йўллари қурилишининг мукамаллаштирилишини ҳисобга олган ҳолда техникавий хузусиятларни ошириб бориш.

11. Юк ортиш, тушириш ишларини механизациялаштиришни жорий қилиш ва автомобилларнинг бекор туриб қолиш вақтини қисқартириш.

12. Транспорт воситаларини бошқаришни диспетчерлаштириш.

13. Юқори иш тажрибасига эга мутахассисларни жалб этиш ва уларнинг малакаларини мунтазам равишда ошириб бориш.

Шунингдек, хўжаликларнинг транспортда ташиш ва тушириш харажатлари қонун ҳужжатларига мувофиқ тасдиқланган нормалар ва тарифлар бўйича ёки томонларнинг келишувига кўра белгиланади. Тайёрлов ташкилотининг қўшимча талабларига риоя қилган ҳолда маҳсулот жўнатиш билан боғлиқ шартномада белгиланмаган харажатлар тегишли равишда тайёрловчи ҳисобига тўланади. Тайёрлов ташкилоти томонидан стандарт талабларига мувофиқ бўлмаган, шунингдек, кондицияга мувофиқ бўлмаган маҳсулот қабул қилинган тақдирда қўшимча равишда сортларга ажратиш тайёрловчи томонидан бажарилади, ишларни бажариш бўйича харажатлар

эса қўшимча битим бўйича қопланади. Хўжаликлар билан тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотлари ўртасидаги олдиндан ҳақ тўлаш ва якуний ҳисоб-китоблар шартномада ва қонун ҳужжатларида белгиланган тартиб, шакл ва муддатларда амалга оширилади.

Хулоса қилиб айтганда, бугунги кунда хўжаликларнинг молиявий ҳолати техника базасини мунтазам равишда янгилаб бориш ва мустаҳкамлаш имконини бермаётир. Натижада техника воситаларидан фойдаланиш (эксплуатацион) ҳаражатлари ошиб кетмоқда, бу эса қишлоқ хўжалиги маҳсулоти таннарҳининг юқори бўлиши, ишлаб чиқариш самарадорлигининг пасайишига олиб келмоқда.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари бозорининг таҳлили натижаларидан хулоса қилиб, шунни айтиш мумкинки, мазкур бозорда тадбиркорлик ва бозор иқтисодиётига хос унсурлар шаклланиб, ривожланмоқда. Истиқболда қишлоқ хўжалигида маҳсулот тайёрловчи субъектлар транспорт воситаларининг эгалари билан мувофиқлаштирилган ҳолда фаолият кўрсатишларини таъминлаш муҳимдир.

Чунки, озуқа маҳсулотларини ишлаб чиқарилиши қишлоқ хўжалигида кичик ҳажм ва майдонларда концентрациялашган ва уларни етиштирувчиларнинг миқдори жуда кўп. Ҳозирги кунда фермерларнинг техникага бўлган талабини қондиришда энг истиқболли вариант бу фермерларнинг техникадан ўзаро ҳамкорликда фойдаланиш бўйича уюшиб фаолият кўрсатишидир.

Агар фермернинг хўжалигидаги ишлаб чиқариш ҳажми техника воситаларига яқка ҳолда эгалик қилиш учун имкон бермаса (ишлаб чиқариш ҳажми кичиклигидан техника сақлаш ҳаражатлари ўзини оқламайди), бир неча фермерлар ўзаро уюшиб қиммат турадиган унумли техникани сотиб олиши ва биргаликда ишлатиши мумкин. Бунинг афзаллик томонлари кўп бўлиб уни қуйидагиларда кўриш мумкин:

Ҳар бир фермер хўжалиги ишлаб чиқариш жараёнида қўлланилиши зарур бўлган бир неча хил техника воситаларини сотиб олиш заруриятидан

кутулади, бу билан улар техника харид қилишда тежамга эришадилар ва уларни эксплуатация қилиш билан боғлиқ харажатларни ўзаро тақсимлайдилар;

Қишлоқ хўжалигида баъзи бир техника воситаларидан жуда қисқа муддатларда фойдаланиш туфайли алоҳида бир фермер учун комбайнга ўхшаган санокли кунларда ишлатиладиган бу хил техникаларни сотиб олиш ва сақлаш самарали эмас;

Транспорт воситаларидан биргаликда фойдаланиш машиналарни иш билан бир маромда банд этиш орқали улардан оқилона фойдаланишга, барча кичик хўжаликда ҳам ишлаб чиқаришни тўлиқ механизациялаштиришга олиб келади. Аммо бунда фермерлар орасида ўзаро ишонч бўлиши ва транспорт воситаларидан биргаликда фойдаланиш жараёнида турли ихтилофларни келтириб чиқармаслиги керак.

Республикамизда фермер хўжаликларининг техникадан ҳамкорликда фойдаланиш бўйича етарли тажрибалар тўпланмаган. Аммо, фермер хўжаликларининг ривожланиб бориши билан яқин келажакда улар орасидаги ҳамкорлик алоқалари кучайиб бориши кутилади. Шунини ҳисобга оладиган бўлсак, фермер хўжаликларининг техника воситаларига бўлган талабини кондиринишда бундай ҳамкорлик энг истиқболли йўналишлардан бири бўлиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. MIRZAYEV, SARVARBEK. "ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ТЕХНИКА ХИЗМАТИ БОШҚАРУВ ТИЗИМИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ТАМОЙИЛЛАРИ." *Scientific Journal Impact Factor* (2021).
2. MIRZAYEV, SARVARBEK. "ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ТИЗИМИДА ТЕХНИК ХИЗМАТ КўРСАТИШНИНГ ўЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ." *Scienceweb academic papers collection* (2021).
3. MIRZAYEV, SARVARBEK. "ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ТЕХНИКА ХИЗМАТИ БОШҚАРУВ ТИЗИМИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ТАМОЙИЛЛАРИ." *Scientific Journal Impact Factor* (2021).
4. MIRZAYEV, SARVARBEK. "ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ БОШҚАРУВИДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ ўРНИ." *Scienceweb academic papers collection* (2020).
5. MIRZAYEV, SARVARBEK. "РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ВА ИТ ТИЗИМИ." *Scienceweb academic papers collection* (2020).

6. Mirzaev, Sarvarbek Avazbekovich. "ФОРМИРОВАНИЕ ИНФРАСТРУКТУРЫ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ УСЛУГ." *Theoretical & Applied Science* 12 (2020): 156-161.
7. Mirzaev, S. A., and Y. I. Gafurov. "Development of infrastructure for agricultural services." *ISJ Theoretical & Applied Science*, 12 (92) (2020): 156-161.